

Judas och Levinas plats vid Nattvardsbordet

En studie om hur nattvarden kan tolkas utifrån Emmanuel Levinas
fenomenologi

Självständigt arbete i TL232R, 15 hp
Maria Movitz Rydhé

Examinator: Roland Spjuth
Handledare: Matthew Nowachek
Inlämningsdatum: 2022-03-15
Antal ord: 14 525

Abstract

This essay is a dialogue between the Eucharist and the thought of philosopher and phenomenologist Emmanuel Levinas. The aim of the study is to present another view regarding how the practice of the Eucharist can be relevant for contemporary churches within the Swedish context. The essay begins with a literature study of the Eucharist centered on the historical work, *The Didache*, as well as both international and Swedish theologians that have historically influenced the theology of the Eucharist within Sweden. Following this, the primary discussion of the essay plays out as a dialogue between both the historical and the Swedish perspectives on the Eucharist and Levinas' philosophy and phenomenology concerning *the other*, *the face* and *asymmetric relationships*.

The essay's conclusion provides a novel perspective on the Eucharist in light of the thought of Levinas that places particular emphasis on the face-to-face meeting with the other. Through such a meeting the Eucharist can be construed in terms of a communion of grace in both the individual and collective dimensions whereby this communion of grace not only sees the hungry and the needy, but also welcomes them to be a part of and to participate in the community.

Keywords: *Eucharist, Emmanuel Levinas, the other, Philosophic theology*

Innehåll

Kapitel 1: Inledning	1
1.1 Introduktion	1
1.2 Syfte och frågeställning	2
1.3 Teori och Metod	2
1.3.1 Etik som första filosofin	3
1.4 Material	5
1.4.1 Eukaristin	5
1.4.1.1 Den tidiga kyrkan	5
1.4.1.2 Inflytelserika teologiska perspektiv	6
1.4.1.3 Den svenska kontexten	7
1.4.2 Emmanuel Levinas och Totality and Infinity	7
1.4.2.1 Emmanuel Levinas	7
1.4.2.2 William Large	8
1.5 Avgränsningar	8
1.6 Forskningsöversikt	9
1.7 Disposition	9
Kapitel 2: Nattvarden	11
2.1 Historisk kontext	11
2.1.1 Den sista måltiden	11
2.1.2 Didache	11
2.2 Utveckling i modern tid	13
2.2.2 Inflytelserika Teologiska Perspektiv	13
2.2.3 Den svenska kontexten	15
2.3 Sammanfattning av nattvarden	17
Kapitel 3: Emmanuel Levinas fenomenologi	19
3.1 I and The Same – Jag och Densamme	19
3.2 The Face – Ansiktet	20
3.3 The Other – Den andre	21
3.4 Asymmetriska relationer	23
3.5 Sammanfattning	24
Kapitel 4: Dialog mellan nattvarden och Levinas	25
4.1 Den Individuella dimensionen	25
4.1.1 Den Andre	25
4.1.1.1 Jesus som ”den andre”	25
4.1.1.2 Meddeltagaren som ”den andre”	26
4.1.2 Ansiktet	26
4.2.1.1 Ansikte mot ansikte med Jesus	27
4.2.1.2 Ansikte mot ansikte med meddeltagaren	27
4.1.3 Asymmetriska relationer	28
4.2 Den Kollektiva dimensionen	28
4.2.1 Den Andre	28
4.2.1.1 Församlingen som ”den andre”	28
4.2.1.2 Församlingens vänner som ”den andre”	29
4.2.1.3 Samhället som ”den andre”	30
4.3 Sammanfattning	31
Kapitel 5: Avslutning	33
5.1 Slutsats	33
5.2 Vidare forskning	34

Kapitel 1: Inledning

1.1 Introduktion

Ett av mina tydligaste minnen från församlingen där jag växte upp är ett av tillfällena när församlingen firade nattvard. Jag var bara ett barn och blev fascinerad över det som hände när församlingen skickade runt ett fat med smörgåsrån och en silverbägare med vin (eller något som de kallade för vin). Det var en allvarlig stämning och tystanden som fanns i lokalen avbröts enbart av viskningarna av ”Jesus kropp för dig utgiven, Jesus blod för dig utgjutet”. Frågor om vad gör de vuxna, varför gör de det växtes hos mig som barn, och mina föräldrar fick efteråt flera frågor av mig om varför församlingen gjorde som den gjorde.

Min fascination kring nattvarden stannade inte där, utan det har alltid funnits en nyfikenhet kring denna ritual som är en intim stund för församlingen. Samtidigt har jag en fascination av nattvarden som en handling som skapar och visar gemenskapen i den världsvida kyrkan, utifrån att nattvarden firas i de olika traditionerna och samfundet. I nattvarden och genom de olika traditionerna och sätten att fira nattvard på, så skymtas även mångfalden av uttryck i den världsvida kyrkan och den kristna gemenskapen.

Nattvarden är en av de kyrkliga handlingar som många teologer har funderat över. Diskussionen kring nattvarden har främst cirkulerat kring hur det ska firas, vilka får vara med, vem får leda firandet och vad är brödet och vad är vinet? Frågor som är viktiga och fortfarande relevanta att fundera över. Frågor som alltmer har dykt upp hos mig är varför ska vi fira nattvarden. Varför är denna ritual fortfarande relevant för dagens kyrka i ett samhälle som alltmer ifrågasätter religiösa ritualer och traditioner. Finns det perspektiv av nattvarden som fortfarande finns att upptäcka? Jag tror det, och nattvarden som mysterium bjuder in oss till att upptäcka mer av nattvarden.

Det är det denna uppsatsen behandlar. Det är en resa kring vad som händer i nattvarden, en resa som bjuder in filosofen Emmanuel Levinas till samtalet om nattvarden. Om vad som händer i nattvarden i mötet med Jesus och varandra i delandet av brödet och vinet. En resa där mötet med *den andra*, ansikte mot ansikte sätter nya perspektiv på ritualen och handlingen som hela den världsvida kyrkan firar på olika sätt.

1.2 Syfte och frågeställning

Uppsatsens syfte är att undersöka och analysera hur Levinas filosofi om *ansiktet, den andre* och *asymmetriska relationer* kan påverka och förändra synsättet på firandet av nattvarden, den nattvardsfirande gemenskapen och dess möten med varandra i firandet. Studien innefattar även hur Levinas filosofi påverkar gemenskapens relation till samhälle genom nattvarden. Detta syfte är tänkt att uppnå med hjälp av följande forskningsfrågor:

- Hur kan Levinas begrepp *ansiktet, den andre, och asymmetriska relationer* tolkas och förstås i relation till nattvarden?
- Vad bidrar denna tolkning av Levinas filosofi konkret till praxisen av firandet av nattvarden, specifikt hur kan nattvarden motverka avhumanisering av *den andre*?

Den första forskningsfrågan bidrar med en teoretisk tolkning utav Levinas begrepp i koppling till nattvarden, medan den andra frågan fokuserar på hur det teoretiska perspektivet kan bidra till praxisen av nattvardsfirandet.

1.3 Teori och Metod

Denna uppsats är skriven inom fältet för systematisk teologi och specifikt i mötet mellan teologiska och filosofiska perspektiv. Det är en deduktiv litteraturstudie, där en teologisk bakgrund om nattvarden ställs emot en teori utifrån Emmanuel Levinas fenomenologi. Studien vill även med hjälp av Levinas fenomenologi beskriva eukaristins påverkan på människan.

Uppsatsen tillhör ämnesområdet filosofisk teologi utifrån McGrath förklaring av ämnet, som syftar till att bland annat tydliggöra och förklara idéer.¹ Frågor och ämnen som ofta räknas till den filosofiska teologin är ”finns Gud? Vad är Guds natur och Guds relation till tid? Även om denna uppsats inte ställer dessa stora frågor, behandlar denna studie antropologiska frågor. Frågor om vad det innebär att vara människa i mötet med en annan människa. Studien innefattas även i den systematiska teologin utifrån att den teologiska bakgrunden är en av systematisk studie av nattvardensteologi.

Att studera teologi är att studera en religions idéer och tankar på ett systematiskt sätt. De teologiska studierna inkluderar forskning inom fyra områden; *teologins källa* behandlar vad man bygger teologin på, vilket inom den kristna tron är bibeln, traditionen, förnuftet och erfarenhet. Det andra området är *utvecklingen av teologin eller historisk teologi* som behandlar den historiska utvecklingen av teologin och hur den har blivit till vad den är idag och varför. Det tredje området är *koherensen av*

¹ McGrath 2017, 91.

teologin och hur idéer och tankar hänger ihop med varandra. Sista området är tillämplig *av teologin* som behandlar de olika praktikerna inom kyrkan, där man lever ut teologin.²

De olika källorna (bibeln, traditionen, förnuftet och erfarenheter) av teologin har genom åren betonas på olika sätt. Den intressanta källan för denna studie utifrån ett metodperspektiv är förnuftet. Förnuftet är enligt religionsfilosofen Ulf Jonsson förmågan att tänka reflekterande och analytiskt, det är även den övergripande förmågan att kunna sammanfoga de olika delarna (erfarenheter, känslor och teoretiskt tänkande) i den mänskliga kunskapsprocessen. När förnuftet ställs emot tron, så ställs det ofta emot en religiös övertygelse, om vad man tror på, och om det är en förnuftig tro.³

Förnuftet har alltid räknats till en del av teologin, men förnuftet har även främst setts som en del av filosofi, vilket har lett till en diskussion om vilken relation filosofin ska ha till teologin. Inom denna diskurs finns främst tre olika modeller angående förhållandet mellan tro och förnuft, teologi och filosofi. De två första modellerna som Jonsson kallar neutralitetsmodellen och autonomimodellen, är varandras motsatser. Neutralitetsmodellen utgår ifrån att förnuftet är en universell förmåga hos alla människor vilket gör att alla trosföreställningar kan mätas emot förnuftet. Autonomimodellen menar däremot att förnuftet och tron inte har någon koppling tillvarandra och kan därför inte komma i konflikt med varandra då de aldrig kommunicerar över gränsen mellan sig. Dialogmodellen är den sista, och den mest vedertagna modellen inom dagens teologi och innebär att teologin och filosofin kan vara i dialog med varandra eftersom de överlappar varandra.⁴ Inom denna modell så återfinns flera teologer, där ibland Alister McGrath som lyfter i sin bok *Christian Theology* perspektivet av filosofin som teologins tjänare och hur filosofin kan vara både hjälpsam och stimulerande för det teologiska området.⁵

Denna studie utgår ifrån dialogmodellen och att filosofin och teologin kan komplettera varandra samt att Levinas filosofi kan tillföra perspektiv och stimulera den teologiska diskussionen angående nattvarden.

Studien är framför allt skriven utifrån en svensk frikyrklig kontext, dock har det inte gjorts någon avgränsning till att enbart behandla den frikyrkliga kontexten, vilket förklaras i avsnitt 1.5 Avgränsningar. Dock har den frikyrkliga kontexten påverkat ordvalet och terminologin angående nattvarden, utifrån att nattvarden är den vanligaste termen inom den frikyrkliga traditionen.

1.3.1 Etik som första filosofin

En viktig aspekt av filosofen Emmanuel Levinas och hans filosofi är hans kritiska ställningstagande emot den västerländska filosofin som ledde till att han i stället utvecklade en fenomenologisk

² McGrath 2017, 85.

³ Jonsson 2008, 158–159.

⁴ Jonsson 2008, 160, 164, 168.

⁵ McGrath 2017, 154.

filosofi.⁶ Kritiken emot den västerländska filosofin var att den främst hade fokuserat på ontologin och metafysiken, och den objektiva upplevelsen av ting, varelser och människan och därigenom förstå världen. Levinas kritik betyder att den västerländska filosofin bortsåg från aspekten av att en människa uttrycker sig och tilltalar oss. Fenomenologin fokuserade på upplevelsen av att vara och att existera, och människan var ett objekt som studerades utifrån upplevelsen. Upplevelsen blev fokuset, som även gjorde att studien alltid utgick ifrån en själv, ens egna upplevelser av en människa. Levinas menade att filosofin och fenomenologin inte bara kan fokusera på en objektiv upplevelsen av vad en människa är och hennes existens. Utan studiet måste börja i att människan tilltalar oss, vilket gör att upplevelsen inte längre kan vara objektiv, utan blir subjektiv. Den avgörande skillnaden blir att i den objektiva upplevelsen försöker man fånga, förstå och förenkla den andre, vilket oftast leder till ett reducerande och kategoriserande. Medan i det subjektiva blir frågan om hur responsen ska vara till den andra, utifrån det mötet som har skett genom tilltalet.⁷

Som en respons på den västerländska filosofin poängterade Levinas vid flera tillfällen i sin fenomenologi att etiken är den ”första filosofin”, att etiken är det som är grunden i filosofin och i den mänskliga existensen. Detta blir som en rödtråd, som ett metodiskt vägval som Levinas återkom till om och om igen. Levinas förklarar inte vad han menar med etik, men om man antar att det har med människans beteende och karaktär, blir det att aspekter av gott och ont, rätt och fel, rättvist och skadligt, något som återfinns i grunden av människans existens, människan blir fundamentalt en etisk varelse, och inte bara ett system av fysiska processer, atomer och kemiska reaktioner.⁸ Levinas menar att det första steget i filosofi bör vara den etiska aspekten av något, den etiska reflektionen kring ett fenomen, den etiska reflektionen av att möta en annan människa ansikte mot ansikte.

Teologen Michael Purcell som ägnade en hel del av sina studier till fenomenologin och specifikt Levinas, skriver i sin bok *Levinas and Theology* att Levinas uttryck om etiken som den första filosofin, går att anamma in i teologin, där etiken kan ses som den första teologin. Detta utifrån att både teologi och filosofi bär likheter utifrån att de både uppstår och utgår utifrån en uppenbarelse av den andra personen i teologin även tanken att uppenbarelsen av Gud själv sker som ett möte med den andra i personen Jesus Kristus.

Purcell påpekar även att effekten av att placera etik som både den första filosofin och den första etiken, är att lyfta fram praxisen, och att låta den vara utgångspunkten för både filosofin och teologin. Praxis är just det som uppstår i mötet med den andra enligt Purcell. Uppenbarelsen kommer först, sen

⁶ Hand 1989, 75.

⁷ Hand 1989, 75.

⁸ Morgan 2011, 4.

är det en fråga om respons. En fråga om friheten kommer före ansvaret, eller om ansvaret i responsen leder till frihet⁹.

Denna studie är inte en metafysisk eller en ontologisk studie utav nattvarden, utan den följer Levinas metod utav etisk filosofi. Vilket leder till att studien behandlar nattvarden som en etisk handling.

1.4 Material

1.4.1 Eukaristin

Bakgrundskapitlet angående nattvarden har som syfte att ge en överblick över nattvarens teologi med perspektiv från den tidiga kyrkan och nutida teologi. Kapitlet har även som syfte att placera in nattvarden som praktik i ett sekulariserat Sverige. Även om materialet som har använts för att skapa bakgrundskapitlet om Nattvarden kan anses som rörigt och spretigt är det valt medvetet med syfte att tydliggöra nattvarens tidiga utveckling och aktuella diskussion.

Den valda litteraturen angående den tidiga kyrkan har syftet är att skapa en bild av varifrån teologin och traditionerna kring nattvarden härstammar ifrån. Dess syfte är att visa vad det är som har format teologin kring nattvarden. Det historiska perspektivet av nattvarden bär även en viktig funktion i att säkerställa att studien inte skenar i väg med en tolkning av nattvarden som inte är allmänt etablerad.

Litteraturen som har använts för att beskriva den nutida teologin är skriven av teologer som har gjort avtryck i den svenska kontexten. Dessa författare fungerar som en brygga mellan den historiska kontexten och den svenska kontexten. Detta utifrån att den svenska kontexten inte har gått tillbaka till de historiska perspektiven i en vidare utsträckning, utan har lutat sig emot andra nutida teologer som har stort influerande inom området.

1.4.1.1 Den tidiga kyrkan

Didache är en text som även går under namnet *The teaching of the twelve Apostles*. Troligtvis är skriften en transkribering av en muntlig tradition av undervisning om det kristna livet i den tidiga kyrkan. Milavec poängterar i sin bok att *Didache* innehåller nyckelord som fungerar ”muntliga länkar”, som binder ihop texten, och att texten är uppbyggd på ett sätt som gör att det är lätt att memorera den.

Skriften innehåller en beskrivning av den judisk-kristna gemenskapen, samt förklaringar för den praktiska övergången för hedningar in till den judisk-kristna gemenskapen. Texten är varken skrivet som ett evangelium eller som ett brev (likt de paulinska). Utan det är skrivet mer som en

⁹ Purcell 2006, 33-34.

manual, en form av kyrkohandbok. Traditionen *Didache* är äldre än de fyra evangelierna i bibeln och räknas till samma tidsperiod som när Paulus var aktiv. Dock finns det inga hänvisningar till Paulus och hans uppdrag i texten.¹⁰

I texten finns det som troligtvis är en av de tidigaste beskrivningarna av nattvarden i den kristna gemenskapen. Den rymmer instruktioner och riktlinjer för firandet, som fortfarande finns spår av i dagens firande av nattvarden.¹¹ Det är detta som gör att *Didache* är ett intressant dokument att ha med i en studie kring nattvarden. Det skapar en förståelse av varför kristna kyrkor firar nattvarden som de gör. *Didache* är ett dokument som ofta omnämns eller diskuteras i teologisk litteratur angående nattvarden, samt omnämns i den litteraturen som används för att beskriva nattvarden i den svenska kontexten.

För att tolka och förstå *Didache* har två kommentarer av texten använts som hjälpmedel. Den ena är av Aaron Milavec som har doktorerat i systematisk och historisk teologi vid Graduate Theology Union. Han har dedikerat en stor del av sina studier till skriften *Didache*. Den andra kommentaren som har använts är skriven utav Kurt Niederwimmer. Neiderwimmer var en teolog som främst studerade nya testamentet och den tidiga kyrkan, vilket ledde honom in på studierna kring *Didache*, som resulterade i kommentaren om texten i serien *Hermeneia*.

1.4.1.2 Inflytelserika teologiska perspektiv

Alister McGrath

Alister McGrath är en av de ledande systematiska teologerna i världen, och är i grunden en anglikansk präst, ifrån Nord Irland. Han har under sin karriär varit professor vid flera universitet i England, där ibland Oxford och Cambridge.¹² Flera av McGraths böcker används som undervisningsmaterial vid olika teologiska utbildningar, där bland boken *Christian theology, an introduction*, som används som material i denna uppsats.

Genom att använda sig av McGraths litteratur och teologi i bakgrunden kring nattvarden, presenteras en bred syn på nattvarden som många teologer och pastorsstudenter influeras av. Då hans litteratur används som tidigare nämnts i utbildningssyfte.

William Cavanaugh

William T. Cavanaugh är en katolsk teolog och professor vid DePaul University, Chicago. Cavanaugh arbetar med en politisk och etisk teologi med ett fokus på församlingen och det kristna livet. Hans teologi har även beskrivits som en vardagsteologi då den berör det som finns i gemene mans vardag, så som resor, vänner, pengar, konsumtion.¹³

¹⁰ Milavec 2003, xxxii.

¹¹ Milavec 2003, 354.

¹² Alister E. McGrath – Biography, 2019, Online: <http://alistermcgrath.weebly.com/biography.html>

¹³ Cavanaugh 2016, 11.

Användningen utav Cavanaughs bok *som om allt förvandlats* ger studien en brygga ifrån den akademiska teologin till en mer vardaglig teologi. Cavanaugh är även en brygga ifrån den mer allmänna teologin av väst till en mer svensk kontext av teologin kring kyrkliga praktiker och nattvarden. Detta presenteras och förklaras mer i följande avsnitt.

1.4.1.3 Den svenska kontexten

Fredrik Wenell och Joel Halldorf

Fredrik Wenell är en svensk teolog som är doktor inom systematisk teologi vid Uppsala universitet. Han har under sin karriär varit både verksam pastor och lärare vid olika tillfällen. Wenell är numera lärare på Örebro teologiska högskola och Akademin för ledarskap och teologi.¹⁴

Joel Halldorf är en svensk professor och högskolelektor i kyrkohistoria vid Enskilda högskolan i Stockholm. Halldorf är även författare och skribent. Han har skrivit flera böcker och artiklar där han diskuterar den svenska frikyrkan och framför allt pingströrelsen och den utveckling och tillvaro i samhället.¹⁵

Wenells och Halldorfs bok *Between the state and the eucharist* är en analogi, som är en diskussion med Cavanaughs teologi utifrån ett svenskt perspektiv. Inkluderandet av denna bok medför ett tydlig kontextualisera till Sverige av den teologin som tydligt har och fortfarande präglar västvärlden angående eukaristin.

Rickard Cruz

Rickard Cruz är Pastor, teamledare och församlingsgrundare i Helsingborgs husförsamlingsnätverk. Hans bok *Middag med Jesus* är en bok som behandlar nattvarden utifrån bilden av den sista måltiden.¹⁶ Boken är skriven för församlingen, och inte som akademisk teologisk litteratur. Inkluderandet av Cruzs bok i studien medför en syn på nattvarden som representerar en mer gräsrots teologi som är framväxande framför allt i de mindre gemenskaperna som hemgrupper.

1.4.2 Emmanuel Levinas och Totality and Infinity

Materialet som har används till teorikapitlet är Emmanuel Levinas verk *Totality and Infinity*. Dels har verket använts som material, men det har även använts en läsguide till *Totality and Infinity*, för stöd och hjälp i tolkning och förståelse av Levinas verk.

1.4.2.1 Emmanuel Levinas

Huvudmaterialet som uppsatsens teori baseras på är Emmanuel Levinas verk *Totality and Infinity*. Emmanuel Levinas var en judisk filosof, som föddes i Litauen 1906. Under första världskriget flydde Levinas familj till Ukraina, och stannade där tills efter kriget då de återvände tillbaka till Litauen.

¹⁴ Akademin för Ledarskap och teologi – Fredrik Wenell, 2019, Online: <https://altutbildning.se/fredrikwenell-1/>

¹⁵ Enskilda Högskolan Stockholm – Joel Halldorf, 2021, Online: <https://ehs.se/personer/joel-halldorf/>

¹⁶ Rickard Cruz – Om mig, 2020, Online: <https://www.rickardcruz.se/about/>

Levinas studerade senare filosofi i Frankrike och under bland annat filosofen Edmund Husserl och deltog vid filosofen Martin Heideggers seminarium. Under andra världskriget blev han tillfångatagen och överlevde även en tid i fångenskap under förintelsen.¹⁷ Andra världskriget, förintelsen och det våld som Levinas bevittnade kom att präglade hans filosofi.

Levinas filosofi räknas till den fenomenologiska filosofin och står i en tradition som följer både Husserl och Heideggers. Husserl kan kallas för fenomenologins upptäckare, han upptäckte dock inte fenomenologin från grunden, utan snarare återupptäckte den och placerade den på den filosofiska spelplanen på nytt.¹⁸ Även Heideggers har sett som en stor influens av fenomenologin genom sitt verk *Being and Time*. Trots att Levinas återfinns i traditionen för fenomenologin, särskiljer sig Levinas sig dock ifrån de tidigare tänkarna inom traditionen. Den tydligaste skillnaden är på synen mellan vad som är ontologiskt och vad som är etiskt.¹⁹

Verket *Totality and Infinity* är ett av Levinas mest kända verk. Det är ett fenomenologiskt verk där Levinas delvis responderar på Heideggers filosofi och verk *Being and Time*.²⁰ Det är även den boken av Levinas som är mest kritisk gentemot det filosofiska systemet som var rådande i västvärlden.²¹

Valet av att använda Levinas verk *Totality and Infinity* baseras på att det är verket som innehåller Levinas filosofi om *ansiktet, den andre, asymmetriska relationer* och den etiska filosofin om vad som händer i mötet med den andre.

1.4.2.2 William Large

William Large är doktor inom filosofi. Han har jobbat vid flera olika universitet, och för tillfället är han professor i kontinental filosofi vid University of Gloucestershire.²² Large har skrivit flera böcker om Emmanuel Levinas, där ibland läsguiden *Levinas Totality and Infinity*.

Boken *Levinas Totality and infinity* är en del av serien *Reader's Guide*, som är en serie med läsguider för flera olika litterära och filosofiska verk. Seriens syfte är att hjälpa läsaren att skapa en bättre förståelse av de olika verken. Genom att belysa olika teman, kontexter, kopplingar till annan litteratur men även kritik av verket på ett pedagogiskt sätt.

1.5 Avgränsningar

En av avgränsningarna som har gjorts i denna uppsats är kring materialet för bakgrunden av nattvarden och specifikt avsnittet angående den historiska kontexten. Detta är ett mycket stort forskningsfält

¹⁷ Purcell 2006, 3.

¹⁸ Large 2015, 4.

¹⁹ Large 2015, 4.

²⁰ Large 2015, 6.

²¹ Hand 1989, 5.

²² University of Gloucestershire – William Large, 2022, Online: <https://www.glos.ac.uk/staff/profile/william-large/>

men jag har valt att använda mig av en del uppslagsverk samt begränsa mig till en viktig primärkälla. Valet blev att fokusera på *Didache* som primärkälla i det historiska perspektivet av nattvarden.

Jag har inte valt att avgränsa mig till en svensk frikyrklig tradition i min studie. Detta utifrån att en sådan avgränsning inte skulle gynna studien utifrån att det skulle ha blivit ett väldigt snävt material kring nattvarden att utgå ifrån.

En annan avgränsning som har gjorts i denna studie är att bara arbeta med Emmanuel Levinas verk *Totality and Infinity*. Detta utifrån att det hade blivit en för stor studie ifall all av Levinas arbete skulle inkluderas och analyseras för att sedan ställas emot nattvarden som praktik.

1.6 Forskningsöversikt

När det kommer till befintlig forskning kring eukaristin och Emmanuel Levinas är det väldigt sparsamt. Filosofen och teologen Michael Purcell har skrivit en bok om där han behandlar Levinas filosofi och dess viktiga teman, i syfte för att införliva det i praktiskeologi. I boken ägnar Purcell det sista kapitlet åt att diskutera nattvarden utifrån Levinas filosofi. Där belyser Purcell ansvaret för den andre utifrån Levinas filosofi och hur det återfinns i nattvarden.²³ Purcell har även skrivit en artikel om eukaristin som en måltid utifrån Levinas fenomenologiska tankar kring att äta. Artikeln har ett fokus på nattvarden och ätandet.²⁴

En annan artikel som är på samma spår, men som inte behandlar eukaristin är David Goldsteins studie kring Levinas filosofi kring ätande som praktik och att vara människa. Goldstein pekar på att Levinas menar att ätandet och delandet av brödet med en annan människa är en etisk handling. Han belyser även att Levinas i sin filosofi menar att människan inte äter för att överleva utan för att hon äter för att leva.²⁵ Båda dessa studierna tangerar den etiska aspekten av att se den andre utifrån Levinas filosofi.

1.7 Disposition

Dispositionen i denna uppsats är upplagt på följande sätt att kapitel 1 är ett inledande kapitel som innehåller inledning, frågeställning och metod och material. Majoriteten av kapitel 1 läggs på att presentera det material som har använts i uppsatsen. Kapitel 2 är ett bakgrundskapitel angående nattvarden. Det är upplagt för att ge läsaren en förståelse av Eukaristins utveckling ifrån den tidiga kyrkan fram till den svenska frikyrkliga kontexten. Denna bakgrund utgör sedan materialet som analyseras mot Levinas filosofi kring asymmetriska relationer, den andre samt ansiktet som återfinns i kapitel

²³ Purcell 2006, 155.

²⁴ Purcell 2013

²⁵ Goldstein 2010

tre. I Kapitel fyra förs en diskussion kring hur nattvarden kan tolkas och förstås utifrån Levinas filosofi. Uppsatsen avslutas med slutsats och vidareforskning i kapitel 5.

Kapitel 2: Nattvarden

2.1 Historisk kontext

2.1.1 Den sista måltiden

Den sista måltiden som beskrivs i evangelierna i nya testamentet bär likheter med den traditionella judiska påskmåltiden. Samtidigt finns det aspekter av den judiska påskmåltiden som inte är utskrivna i evangelierna. Till exempel beskrivningen av måltiden med påskalammet och de fyra bågarna som skickas runt bordet i det judiska firandet. Den sista måltiden skiljer sig även ifrån den judiska påskmåltiden utifrån en aspekt av vilka som är med och firar måltiden. Den judiska påskmåltiden var en måltid, en högtid för familjen. Den sista måltiden i evangelierna beskrivs dock som en måltid för en grupp av väldigt nära vänner.²⁶ Den sista måltiden har utifrån att den inte är en renodlad påskmåltid en eskatologisk aspekt utifrån att den bygger på en ny gemenskap än den som samhället bestämt men även med Jesus som påskalammet.²⁷

En aspekt som skiljer firandet av nattvarden senare emot den judiska påskmåltiden och andra judiska högtidsmåltider är *Koinōnia*. Begrepps som härstammar ifrån den hellenistiska kulturen kring rituella måltider. *Koinōnia* innebär brödraskap/ gemenskap utifrån ens deltagande. Att ta del av brödet och vinet gör att man får en personlig relation med Jesus.²⁸

2.1.2 Didache

I texten *The teaching of the twelve apostles* även kallad *Didache*. Finns instruktioner för det kristna livet. Den innehåller även beskrivning och instruktioner för två handlingar som hade en påminnande och förvandlade funktion i gemenskapen, och var till grund för *Didache*. Dessa två handlingar var dopet och eukaristin.²⁹

Eukaristin beskrivs och instrueras utifrån ett sammanhang av en hel måltid. Måltiden var endast till för de kristna, och gränsen för vilka som får vara med är dopet.³⁰ I *Didache* förklaras denna restriktion av deltagare vid nattvarden utifrån att Jesus sa ”Ge inte hundarna, det som är heligt”.³¹

Milavec belyser i sin bok att när nattvarden firades bland de nydöpta, och de som hade fastat tillsammans med de som hade döpts, hade nattvarden en funktion av att vara en försmak utav himmelriket.³²

²⁶ Zizioulas 2011, 3.

²⁷ Zizioulas 2011, 4.

²⁸ Klauck 1992, 364.

²⁹ Milavec 2003, 354.

³⁰ Milavec 2003, 354.

³¹ Goodspeed 1950, 15.

³² Milavec 2003, 354.

En av de sakerna som instrueras i *Didache* är tacksägelse för brödet och koppen (vinet). Det finns olika åsikter om de tacksägelseböner som nämns, är en bön före och efter måltiden,³³ där eukaristin innefattades, eller om det är tacksägelse för hela måltiden, och sedan tacksägelse för eukaristin.³⁴ Även om det finns olika tolkningar på när tacksägelsen sades, anser både Milavec och Niederwimmer att eukaristin skedde i samband med en hel måltid. Det var inte en ritual helt fristående, som den kan tolkas att den är idag, även om den omsluts oftast av en gudstjänst.

Som tidigare nämnt var nattvarden en av två handlingar som hade en påminnande och förvandlande funktion för gemenskapen. Den förvandlade aspekten utav nattvarden kan ses genom drickandet utav vinet och ätande utav brödet. Genom drickandet utav vinet påminnes deltagarna, och förvandlades genom påminnelsen om Guds eviga kärlek till sitt folk. Påminnelsen var troligtvis störst hos de som hade en förståelse och kunskap om de judiska texterna, då vinet i flera texter är en liknelse för Israel. Delandet av vinet, att man drack från en och samma bägare inkluderade de nyligen döpta in i gemenskapen av Guds utvalda folk.³⁵

Den förvandlande aspekten av brödet, ligger i förståelsen utav brödet som grunden till livet. Brödet var en central del av en måltid. Att inte ha bröd var lika med att vara hungrig och i värsta fall svälta. Att dela brödet mellan sig var en symbol av att dela livet.³⁶ I brödet ryms även ett eskatologiskt perspektiv av kyrkan. Kyrkan som delad, men ändå en kyrka som ska få bli en och samma igen i himmelriket.³⁷

I beskrivningen av brödet och vinet/koppen finns det en separation av det ifrån resterande av måltiden. Det finns inget förtydligande hur vidare koppen och brödet, dukades fram enskilt innan den andra maten. Om det var något som dukade fram senare, eller om det hade en central, men enskild plats på bordet. Brödet och koppen var dock separerade ifrån det andra utifrån att det var gjort heligt genom tacksägelsen av det. Brödet och koppen var sakramentala.³⁸ Det är i relation till detta som nattvarden bara delades mellan dem som var döpta.

I slutet av *Didache* återkommer delandet av brödet i samband när man samlas. Där finns instruktionerna om att det inte ska finnas någon osämja bland de församlade när man ska dela brödet. Utan då ska man först försonas innan man kan dela brödet.³⁹

Det som inte finns med i *Didache* är beskrivningen av brödet och vinet som Jesus kropp och blod. De klassiska instiftelseorden, som är hämtade ifrån 1 korintierbrevet, som ekar beskrivningen

³³ Milavec 2003, 354.

³⁴ Niederwimmer 1998, 139.

³⁵ Milavec 2003, 361,364.

³⁶ Milavec 2003, 372.

³⁷ Goodspeed 1950, 15.

³⁸ Milavec 2003, 358.

³⁹ Goodspeed 1950, 17.

av den sista måltiden ifrån evangelierna återfinns heller inte i *Didache*. Denna tradition härstammar ifrån något annat sammanhang. Att dessa centrala delar av det moderna nattvardsfirande inte återfinns i *Didache* gör att det finns två olika betoningar i nattvarden. I det firandet som finns i *Didache* läggs fokuset på det förmedlande, innebörden, vikten av gemenskap och tillhörighet genom nattvarden. Medan i det firandet som innehåller instiftelseorden, betoningen på Jesus kropp och blod, blir fokuset i stället på förmedlaren av innebörden, istället för innebörden i handlingen.⁴⁰

2.2 Utveckling i modern tid

2.2.2 Inflytelserika Teologiska Perspektiv

Historiskt har diskussionen om nattvarens teologi framför allt handlat om ämbetssyn (vem får dela ut), samt hur man ska se på brödet och vinet. Diskussionen kring synen på brödet och vinet har cirkulerat kring hur Kristus närvaro i brödet och vinet ska tolkas, är det rent symboliskt eller förvandlas det och blir till Jesus kropp och blod. Det har varit en lång och mångfacetterad diskussion i många år i olika traditioner, som visar hur komplex och komplicerad denna diskussion är. Diskussionen och samtalet om nattvarden är dock inte slutfört och pågår fortfarande. Det kan därför finnas skäl att i denna uppsats testa en annan ingång i ämnet.

I modern aktuell teologi har det dock skett ett tydligt skifte, ett ekumeniskt närmande där olika traditioner drar lärdomar från varandra, och en förflyttning från gamla strider och diskussioner, till ett fokus på nattvarden som en gemenskapsmåltid.⁴¹ Denna skillnad kan tydligt ses efter andra vattankonciliet, då konciliet medförande bland annat en mer öppenhet inför det ekumeniska samtalet angående nattvarden. Detta har tillåtit ett teologiskt utbyte mellan traditionerna, som även lett till att det har förekommit flera studier och reflektioner över nattvarden och dess påverkan på människans liv utifrån bland annat sociologiska perspektiv.⁴² Några av de viktiga teologerna som återfinns i det ekumeniska samtalet är teologerna Alister McGrath och William Cavanaugh.

McGrath beskriver nattvarden utifrån fyra olika dimensioner. Den historiska, framtida, individuella och den kollektiva dimensionen. Dessa fyra dimensioner kan beskrivas som perspektiv som rymms i stunden när församlingen delar nattvarden.

Den historiska dimensionen gör att de deltagande, både enskilda individer och församlingen som gemenskap, får blicka tillbaka på det som Gud har gjort genom historien och Jesus offer på korset. Den historiska tillbakablicken rymmer Guds befriande av Israel ifrån slaveriet i Egypten, och hur Gud genom hela Israels historia har sökt sitt folk. Den rymmer ihågkommandet av inkarnationen,

⁴⁰ Milavec 2003, 355.

⁴¹ Spjuth 2020, 256.

⁴² McGrath 1993, 581, 586.

att Gud blir människa genom Jesus, samt Jesus liv och hela passionsberättelsen. Men det historiska rymmer även det individuella och privata som Gud har gjort i en individs liv eller en församlings gemenskap. Den historiska dimensionen är att få blicka tillbaka på den nära, och den avlägsna historien och minnas de Gud har gjort för oss.

Den framtida dimensionen gör att deltagarna får blicka framåt. Den bär på det eskatologiska hoppet om en ny himmel och en ny jord. Om en gemenskap som innebär ett återseende av varandra, men även en gemenskap i form av den stora skaran som står i tillbedjan inför tronen. Samtidigt rymmer den framtida dimensionen den nära framtiden om vad Jesus vill göra här för oss på jorden. Det är inte en dimension som ska få oss att längta bort från jorden utan att den ska väcka hopp och förväntan emot det som Gud ska göra i våra liv här.

Den individuella dimensionen bekräftar den personliga intima relationen och påminner den enskilda individen av det som Gud har gjort i hennes liv. Medan den kollektiva dimensionen bekräftar tillhörigheten till Kristi kropp och påminner deltagarna om den tillhörigheten. Den påminner även om den nära gemenskapen, församlingen som Kristi kropp. Den vidgar även perspektivet till hela den världsvida kyrkan som Kristi kropp, som församlingen är en del av den.⁴³

Den katolska teologen William T Cavanaugh pekar på det nära förhållandet mellan synen på församlingen och synen på nattvarden. Att synen på församlingen speglas i nattvarden. Församlingen ska inte vara en intresseklubb dit man går för att få sina individuella behov uppfyllda. Likaså ska inte nattvarden vara en privat individualistisk handling som bara berör mig. Nattvarden ska inte vara som en värktablett för att lindra smärtan tillfälligt, bara för att kunna gå vidare i livet. Nattvarden är i sin grund en social handling som skapar gemenskap i Kristi kropp. Kristi Kropp är en social och kollektiv gemenskap som påverkar och berör den enskilda individen i den.⁴⁴

När församlingen blir ett i Kristi kropp genom nattvarden förändras församlingen. För församlingen som en kropp gör att den kan känna smärta, varandras smärta. Församlingen består inte längre av enskilda individer, utan de är sammankopplade med varandra. De hör samman. Att vara en och samma kropp och att känna varandras lidande, är att se de utsatta, att se de svaga. Att alltid sträva om att visa omsorg för dem. Det handlar om att se de hungriga, och att se de behövande och ge dem mat. Kopplingen till den hungrige är inte bara ett biståndsperspektiv. Utan Cavanaugh kopplar det till Jesus identifikation med den hungriga. ”Den hungrande människans smärta är Kristi smärta”.⁴⁵

En annan intressant aspekt av nattvarden som Cavanaugh lyfter i sin bok är frågan kring Jesus som gåvan, förmedlaren och mottagaren. Han menar att Jesus är alla dessa tre. Jesus är den som ger av sig själv till mottagaren. Han är även den som förmedlar innebörden av nattvarden till deltagare,

⁴³ McGrath 2017, 393.

⁴⁴ Cavanaugh 2016, 93.

⁴⁵ Cavanaugh 2016, 94.

samtidigt som han är den som tar emot deltagaren när den ger av sig själva i nattvarden. Denna aspekt av nattvarden gör att en reflektion om deltagaren, som både församling och enskild individ, egna position i nattvarden är nödvändigt. Det innebär nämligen att församlingen och deltagarna inte är passiva aktörer i nattvarden. De är själva, mottagare, förmedlare och utgivande i nattvarden. Församlingen och den enskilda individen får både ta emot, förmedla och samtidigt få ge av sig själv i en och samma handling.⁴⁶

2.2.3 Den svenska kontexten

I boken *Between the State and the Eucharist* som är en dialog med Cavanaugh av Joel Halldorf och Fredrik Wenell, lyfts diskussionen kring frikyrkorna i Sverige och hur de har utvecklats i takt med resten av samhället. Utvecklingen av samhället har drivits av socialistiska värden i syfte att bygga en välfärdsstat, med en tydligt fokus på den enskilda individen och hennes tillvaro, utveckling och frihet.⁴⁷ Frikyrkan har vuxit fram i denna utveckling, med en vilja att särskilja sig ifrån världen men ändå följt med världen i utvecklingen.⁴⁸

Cavanaugh belyser i sitt kapitel, i slutet av boken faktumet att den svenska välfärdsstaten är en sekulariserad version av ”att älska din näste”. Välfärden finns som skydd för de som är mest utsatta i samhället. Men i utvecklingen av det, menar Cavanaugh att det har uppkommit en separation mellan oss och vår nästa. Vår nästa har blivit någon avlägset, någon som sällan möts eller ses. Det är lätt att kritisera dagens stat och dess syn på människor, hur människor delas upp i *vi* och *dem* i en allt högre grad. Det är viktigt att ha en förståelse av att staten och att den svenska välfärden har vuxit fram delvis genom de kyrkliga rörelserna. Förr var staten och kyrkan nästan en och samma sak. Kyrkan styrde till viss del samhället, och samhället har lärt sig av kyrkan. Kyrkan är inte oskyldig när det kommer till hur samhället ser ut idag. Staten har formats av evangeliet att bry sig om den minst och att värna om de andre. Dock har staten separerat sig ifrån de religiösa, och det som är kärnan i evangeliet. Evangeliet om Jesus liv, död och uppståndelse. Denna separation gör att staten inte når hela vägen, man har en moral som vilar på kristna värderingar, men man har inte grunden av Kristus uppoffrande för denna värld.⁴⁹

Cavanaugh skriver att kyrkan och församlingen finns i samhället, och är numera den som präglas av staten, men att det behövs att inse att kyrkan och församlingen inte är tänka att vara neutrala och passiva åskådare till samhället från sin religiösa bubbla. Utan nattvarden tvingar människor ut från sin bubbla, och nattvarden är politisk för den utmanar deltagaren att gå emot det som har blivit norm i samhället, att vara åskådare och inte blanda sig i om det inte rör sig själv. Nattvarden kan, om

⁴⁶ Cavanaugh 2016, 95, 97.

⁴⁷ Halldorf och Wenell (red) 2014, 29.

⁴⁸ Halldorf och Wenell (red) 2014, 13–14.

⁴⁹ Halldorf och Wenell (red) 2014, 156.

det tillåts, tvinga oss att se den hungrige, den utsatta i samhället. I nattvarden får deltagaren både ge och ta emot, oavsett vem deltagaren är. I nattvarden får den utsatta bli helt inkluderad i gemenskapen av Kristi kropp, Kristi kropp som känner med varandra för de är en och samma kropp.⁵⁰

Pastorn och församlingsgrundaren Rickard Cruz belyser i sin bok att sättet som nattvarden firas på i den svenska frikyrkan, har ökat en uppdelad syn av vad som är heligt och oheligt i människors liv. Detta utifrån nattvardens placering i gudstjänsten på söndagsförmiddag, vid altaren i kyrkorummet, ledd av pastorn har skapat en helighetsrangordning av fysiska utrymmen och personer.⁵¹ Nattvarden som ritual i frikyrkan präglas fortfarande av en sakramental syn och mystik. Men det saknas en dialog kring den som skapar denna helighetsordning kring det som berör nattvarden.

Cruz för även en diskussion om Nattvarden som nådens måltid, en måltid där Guds nåd får tas emot för den som vill. Cruz poängterar även hur nattvardsfirandet i stället har blivit till något slutet och exklusivt, en ritual som har krav för att få delta i. Han pekar på hur det står i *Didache*, hur det bara var de som var döpta som fick ta del av nattvarden. Detta ställer han emot evangelietexterna och instiftelseorden ifrån 1 korintierbrevet kapitel 11. Han poängterar att det inte finns någon begränsning av vilka som får ta del av nattvarden. Han argumenterar för att det har skett feltolkningar utav både textavsnittet före och fortsättningen efter instiftelseorden i 1 kor 11 som orsaken.⁵² Texten där Paulus tillrättar visar korinterna kring hur de beter sig när de ska fira Herrens måltid. Det är texter som har tolkat om att det handlar om att man ska rannsaka sitt inre. Det är dock högst troligt att det Paulus går emot är beteende där vissa av de församlade inte bryr sig om de fattiga, om de som har mindre utan roffar åt sig själva. Detta är beteende som inte hör hemma i församling i Kristi kropp. Han påpekar att deras själviskhet är det som skadar, sårar och även dödar. Deras beteende bär ansvar för vad som sker i deras gemenskap.⁵³

Angående att det bara var döpta som fick närvara vid firandet av nattvarden enligt *Didache* reflekterar Cruz kring utifrån att det skulle kunna vara en säkerhetsaspekt som låg till grund för denna regel. Detta utifrån att ifall alla var döpta, kunde man vara säker på att alla för överlåtna kristna i en tid då de troende blev förföljda för sin tro.⁵⁴

Genom diskussionen om nådens måltid, tolkningen av 1 korintierbrevet landar Cruz i situationen att Judas som förrådde Jesus, hade en plats vid borde och påskfirandet. Han var med fullt ut med och delaktig i måltiden när Jesus instiftar att delandet av brödet och vinet ska ske till hans minne. Detta är något som det bortses ifrån vid nattvardsfirande i församlingen. Riktlinjer som att man ska vara troende och döpt går före och poängteras mer än inkluderandet av människor (Judas) vid firandet

⁵⁰ Halldorf och Wenell (red) 2014, 156, 172.

⁵¹ Cruz 2015, 54.

⁵² Cruz 2015, 64.

⁵³ Tellbe 2011, 235, 238.

⁵⁴ Cruz 2015, 64.

(måltiden).⁵⁵ Den måltiden som är en måltid fylld av nåd, har blivit en måltid för en specifik skara människor, som uppfyller våra krav.

2.3 Sammanfattning av nattvarden

Nattvarden har sedan den första kyrkan varit en central del i den kristna gemenskapen. Nattvarden har sina rötter i den sista måltiden, och i det judiska påskfirandet. Dock är inte den sista måltiden en renodlad påskmåltid. Utan har tydliga skillnader i form av att det finns skillnader i det rituella firandet, självaste måltiden och vilka som var närvarande vid måltiden.

Det historiska dokumentet *Didache* berättar att firandet var i samband med en måltid. I koppling till måltiden höll man tacksägelse för brödet och koppen. Det är dock osäkert hur integrerad självaste nattvarden var i måltiden. I *Didache* finns även rötterna till den praxis som har förekommit, och fortfarande finns kring att det bara är troende eller döpta som får ta del av nattvarden. Författaren till *Didache* argumenterar för denna exkludering av icketroende, utifrån Jesus ord angående att man inte ska ge av det heliga till hundarna.

Denna exkludering av människor vid nattvarden kritiserar Cruz som menar att det inte stämmer överens med den sista måltiden, och Judas plats vid bordet. Han pekar på att nattvarden är en nådens måltid, där de som inte passar in enligt oss får plats och får vara delaktiga fullt ut.

Efter andra Vatikankonciliet närmade sig de olika kyrkotraditionerna varandra angående synen på nattvarden. Även om det finns skillnader i utförande, och den sakramentala synen, är avståndet emellan traditionerna betydligt mindre. Detta har lett till att de olika traditionerna har börjat lyssna mer till andra traditioner, och blivit influerade av dem.

Ett genomgående tema genom historien av nattvarden är teologin kring tillhörandet av Kristi kropp genom mottagandet och delandet av nattvarden. I *Didache* återfinns denna aspekt även om den är begränsad till att man ska vara döpt först. McGrath belyser det genom den kollektiva dimensionen och Cavanaugh gör det genom att peka på den sociala aspekten av nattvarden och att församlingen speglas i nattvarden. Men även att nattvarden inte är något som bara rör den privata individuella tron. Även Cruz rör sig kring detta tema utifrån hans teologi kring nattvarden som nådens måltid, och inkluderande i nattvarden.

McGraths dimensioner kan man se speglas i Cavanaugh's teologi kring nattvarden. Båda för en diskussion som tidigare nämnt om den kollektiva aspekten av nattvarden, att de som deltagarna få tillhöra, få möta och se varandra i nattvarden. Båda teologerna är även inne på det individuella i nattvarden. McGrath gör det genom att ha det som en dimension, medan Cavanaugh poängterar att nattvarden är mer än den privata och det individuella. Cavanaugh säger inte att nattvarden inte är

⁵⁵ Cruz 2015, 65.

individuell, utan han tar spjörn emot en individualism som riskerar att förvränga nattvarden till enbart en privat handling.

Avslutningsvis finns temat av att se den svaga, den hungrige, att se den behövande i nattvarden. Detta tema återfinns genom *Didache*, Cavanaugh och Cruz. I *Didache* och Cavanaugh ryms temat i samtalet kring brödet som givlivande, grunden till livet, och Jesus identifikation med den hungrige. Medan hos Cruz utgår temat ifrån Judas plats vid bordet och vid firandet av den sista måltiden.

Kapitel 3: Emmanuel Levinas fenomenologi

I *Totality and Infinity* beskriver Emmanuel Levinas vad etik är utifrån mötet med den andre, och inte utifrån oss själva och vårt eget som det traditionellt annars har gjort inom västerländsk filosofi. I sitt försök att formulera, eller omformulera fenomenologin kring etik och relationer skrev Levinas utifrån ett flertal olika nyckelbegrepp. Begreppen kan ses som byggstenar som Levinas vilar sin fenomenologi och etik på. Begreppen är även nycklar till att förstå vad Levinas vill förmedla. Därför byggs denna teoridel på ett flertal av Levinas huvudbegrepp.

En viktig aspekt och tanke att bära med sig in i läsningen utav denna teori är att Levinas i sin filosofi var starkt präglad av sitt judiska arv. Detta återfinns i *Totality and Infinity*. Levinas återkommer vid flera tillfällen till främlingen, änkan och den föräldralösa.⁵⁶ Även om Levinas inte alltid skriver ut det, kan man höra ekandet av den judiska traditionen, av omsorgen av dessa tre som har varit ett oerhört viktigt värde i det judiska samhället. En tradition som är rotad i Torah och de judiska skrifterna. Men som även kan ses och läsas om i nya testamentet genom Jesus undervisning. Levinas fenomenologi är inte speciellt långt ifrån oss som det kan verka vid ett första möte.

3.1 I and The Same – Jag och Densamme

Jag och “densamme” är två uttryck som används genomgående genom Levinas verk. Förståelsen av dessa två begrepp är väsentligt. För att kunna förstå hur *ansiktet* och *den andre* förhåller sig till oss själva som individer. Levinas använder sig av *Jaget* (I, engelskans jag) som ett begrepp i sin filosofi. Han gör en definition av att vara ett *jag* är att ha en identitet. *Jaget* är en persons primära identitet och grundläggande identifiering. Levinas menar även att *Jaget* inte är en och samma person hela tiden. Det är en person som förändras med tiden. Levinas påpekar dock att *jaget* upplevs identisk i förändringen, utifrån att det gamla *Jaget* inte ställs och jämförs emot det nya *Jaget* i förändringsprocessen.

Levinas menar även att *Jag* är en universell identitet. I läsningen av *Jag* läser människan oftast in sig själva. Levinas beskrivning av *jaget* som fenomen är ett tillägg till den individuation som sker hos en människa när det omedvetna integreras i det medvetna.⁵⁷

Levinas lägger även fram fenomenet objektifiering och avhumanisering genom att föra en diskussion angående begreppet *the same*. Han påpekar att det är lätt att tillskriva ting och människor, samma egenskaper och attribut som någon annat, eller någon annan. Genom att använda uttrycket *the same* vill Levinas visa människans tendens att kategorisera saker och personer. Till exempel att ett

⁵⁶ Large 2015, 11.

⁵⁷ Levinas 1969, 36.

löv är samma som ett annat löv, utifrån att de både bara är löv. Men vid en närmare anblick är dessa löv inte samma, utan de är unika och olika. Samma princip av kategorisering finns hos och om människor. Det är en princip och ett tankesätt som blir till en utövning av våld av den enskilde som reduceras till en kategori eller tema, i stället för en unik person.⁵⁸ Kategorisering och reducering motarbetas dock vid ett närmare möte, då skillnaderna och det unika kommer fram.

3.2 The Face – Ansiktet

Ett av det mest centrala begreppen hos Levinas är *The Face*, ansiktet. Ansiktet representerar människan, en människa med en identitet som skiljer sig från resten av världen. För att förstå vad Levinas är ute efter i sin användning av ansiktet, som begrepp i sin filosofi, kan detta ersättas med tanken på en person. Det kan vara en familjemedlem, en vän eller någon helt annan. Det är högst troligt att tankarna först kommer att gå till ens personens ansikte. Inte på personens jobb, kläder, intresse. Det finns där, men det är sekundärt. Människor ser varandra via varandras ansikten.

Levinas särskiljer ansiktet ifrån ting och saker som kan se. I förståelsen av ting och saker är skillnaden mellan materia och formen viktig. Bara för ett ting har materia, beskriver det inte formen, och bara för det har en form, definierar det inte materia för tinget. Ansiktet är av ett annat slag. Ansiktet definierar och presenterar sig själv. Ansiktet är en levande närvaro, det är ett uttryck. Uttryck som motsäger sig de former, teman, och fack som försöks att tillskriva det.⁵⁹

Ting har inte ett ansikte, de har ingen identitet. De kan omvandlas till andra ting. Deras värde kan därav mätas i pengar. De representerar pengar för att de kommer ur samma ursprung som förmögenhet och rikedom kommer ifrån. Det är materiellt.⁶⁰

Levinas menar att ansiktet är etiskt, inte utifrån dess form eller materia. Utan för att det är uttrycksfullt, det talar till oss. Den är även ansiktet som får oss att agera etiskt emot den andra. Inte utifrån dess styrka, utan utifrån dess sårbarhet. Ansiktet i mötet med mig bestrider inte den makt jag själv har. Att bestrida makt med makt är våld. Ansiktet utför inte våld emot den andra, utan talar till oss genom sin sårbarhet.⁶¹ Ansiktet uppmanar oss ”döda mig inte”.⁶² Det bjuder in oss till en relation som inte går hand i hand med ett maktutövande över den andra. I stället bjuder ansiktet in oss till en relation kring uppskattning, längtan och kunskap i att möta den andra.⁶³

⁵⁸ Large 2015, 23.

⁵⁹ Levinas 1969, 140, 66.

⁶⁰ Levinas 1969, 140.

⁶¹ Levinas 1969, 197.

⁶² Large 2015, 78, 83.

⁶³ Levinas 1969, 198.

Levinas skriver även att ansiktet har en aspekt av nakenhet. Det är bara en människa som visar sitt ansikte, sin identitet naket, som faktiskt kan blotta sig oblygt.⁶⁴ Människor gömmer sig ofta bakom masker och försöker vara någon som de inte är.

Ansiktet är en människas verkliga identitet, men det är även det som gör henne mänsklig, det är därför det talar till oss på ett så djupt sätt. Det är först när en människa blir objektifierad, avhumaniserad till den graden, att det som möts inte längre är ansikte mot ansikte, som hon kan bli dödad. Ett av Levinas mest kända citat ifrån boken är ”Den Andre är den enda varelsen jag kan önska att döda”.⁶⁵ Det är den andre, som har blivit reducerad till den graden att den inte har ett ansikte, den har gjorts till ett ting som är möjligt att döda. Det är anledningen till att ansiktet oftast täcks över på någon som ska bli avrättad, för ansiktet är det som gör den andre till en människa.

Att mötas ansikte mot ansikte är en relation som man inte kan reduceras. Man kan inte skruva tillbaka tiden och radera ett möte. Man kan försöka förneka det, men inte radera det. Att mötas ansikte mot ansikte är inte ett möte ”sida vid sida”, utan i mötet ansikte mot ansikte fortsätter den andra att möta mig och tydliggör sig för mig i relationen. Ansikte mot ansikte är den ultimata situationen. Den situationen som bör eftersträvas i mötet med den andra.⁶⁶

I koppling till ansiktet poängterar Levinas språkets vikt, utifrån att ansiktet är där orden talas ut. Detta kommer dock utvecklas med under nästa del, utifrån att det är en del av mötet med den andre.

3.3 The Other – Den andre

Ett av Levinas huvudbegrepp är ”den andre”. Den andra är det som inte är jag/mig eller den som inte är som oss. Oftast visualiseras detta utifrån att den andra är det motsatta till en själv. Detta är dock en förenkling av den andra. Att bara förstå den andra som det motsatta skulle vara att stanna vid att ”jag är kvinna, du är man”, ”jag är vit, du är svart” eller ”jag är rik, du är fattig”. Att göra förenklingar likt dessa är att förminska den andra bara till en motsats, vilket enligt Levinas är att utöva våld på den andre. Att se den andre som den motsatta är att reducera den till det jag inte är, genom att den tillskrivs enbart de egenskaperna och kvalitéerna som jag inte är. Men den motsatta är mer än vad jag inte är. Den är mer än de egenskaperna och kvalitéerna som jag inte har. Där av det inte tänkas att den andre bara som det motsatta.⁶⁷

En annan aspekt utav mötet med den andra som Levinas belyser är att det är väldigt lätt att objektifiera den andra. Detta är ett sätt att skydda sig emot mötet med den andre. Men även att

⁶⁴ Levinas 1969, 75.

⁶⁵ Levinas 1969, 198.

⁶⁶ Levinas 1969, 81.

⁶⁷ Large 2015, 27.

objektifiera en annan människa är att förminska henne, att reducera henne, att utföra våld emot henne. Då objektifieringen inte låter henne vara den hon är.⁶⁸

Ett begrepp som hör samman med begreppet den andre, är främling, enligt Levinas. Främlingen är ett uttryck som oftast är anknutet med tveksamhet och fara för människor. Detta utifrån osäkerheten kring vem främlingen är, då den är okänd. Levinas menar att främlingen är helt fri, och det är därför människan känner sig hotad utav främlingen. Det är av det fria som människan känner sig hotade av. Hon har ingen makt över den. Främlingen är även den andra, innan den andra har mötts.⁶⁹

Relationen till den andra, att se den andra, är inte något som behövs för att existera. Människor är nöjda med sin existens.⁷⁰ Det skulle kunna förklara utifrån att människan är nöjda utifrån att hennes existens cirkulerar kring *jag, mig, mitt, mina*. När det uttrycks att man är nöjda med sin existens är det utifrån dessa pronomen som det oftast gör det, att vara tillfreds med bubbla i form av jag, mig, mitt, mina. Att se den andra är blir då ett uppoffrande, ett uppoffrande av sin egna bubblan. Levinas formulera detta på följande sätt: ”Att se den andra är att se hunger, att se den andre är att ge”.⁷¹ Att se den andre är inte måste, men när den andra ses, när den möts ansikte mot ansikte, är det som att se hunger. Någon som hungrar till den graden av svält, att responsen blir att det måste bara ges till den, som resulterar i att vi ger av oss själva. Att se den andra och att välkomna den är inte enbart att ge till den andra. I mötet ifrågasätts även den egna friheten, för i det mötet tillåts den andra få makt. Makt som kan påverka våra val.⁷²

Levinas påpekar att det mest dyrbara som kan ges till den andra är att möta dess ansikte. För i mötet med ansiktet förändras mitt förhållningssätt till den andra. Det öppnar upp till ett möte där min girighet kan få bytas ut och bli givmildhet, där jag blir oförmögen till att möta den andra med tomma händer, ovillig att ge av mig själv. I mötet med den andra vädjar den till mig, att ge av mig själv till den.⁷³

Som nämndes i förgående avsnitt angående *the face*, som är en betydande del av mötet med den andra, till den graden att det inte går att möta den andra, utan att mötas ansikte mot ansikte. Är språket även en viktig aspekt av mötet med den andra. Språket kommuniceras från den andres ansiktet. Men språk är inte först och främst något som beskriver världen. Utan språk och ord är generositet emot den andra, en möjlighet att lyssna och ge den andra makt att uttrycka sig. Men valet att ignorera den

⁶⁸ Large 2015, 38.

⁶⁹ Levinas 1969, 39.

⁷⁰ Large 2015, 33.

⁷¹ Levinas 1969, 75.

⁷² Levinas 1696, 85.

⁷³ Levinas 1969, 50

andre när den uttrycker sig, är även ett erkännande av den andres existens, den tvingar oss till handling, antingen att lyssna eller att ignorera.⁷⁴

3.4 Asymmetriska relationer

Levinas beskriver den etiska relationen som asymmetrisk. När en människa relaterar till den andre görs det utifrån att den i någon form är som en själv (en människa, eller en varelse). Att relatera till den andra görs dock utifrån ens egna perspektiv, och samma sak gör den andra med oss. Men Levinas betonar genom sin fenomenologi om asymmetriska relationer att även om den andre är den andre för mig är det inte ett lika med att jag är den andre, för den andre. Detta hade bara skapat en cirkel där samma ord används för att beskriva varandra. Ifall det hade varit sanning hade det alltid kunnat krävas något av den andre. Men det hade även inneburit att den andre, inte hade fått vara just den andre för oss, ett sant möte hade vart omöjligt att uppnå.⁷⁵

När Levinas beskriver mötet med de andre är det inte utifrån en attityd av att det ska fås något av den andre. Utan han beskriver mötet, relationen och konversation genom att använda ord som att vara generösa och välkomnande.⁷⁶ Det som Levinas beskriver är en asymmetrisk relation där vi öppnar upp och ger till den andre. Men det har även aspekten av ansiktet som vädjar i sårbarhet att se den, att se den som hungrar och att ge till den. Enligt Levinas är det alltid en rörelse från oss själva till den andra. Den asymmetriska relationen innefattar även en önskan av att få bli sedd, och att få, från den andres perspektiv. Detta är inte något som upphör, utan alltid finns där. Det är det asymmetriska i relationer som får oss att tveka, för vi är egoister som främst bara vill få, vi vill inte ge.

Den asymmetriska relationen är starkt kopplat till språket som tidigare har nämnt utifrån både ansiktet och den andre. Men språket är delvis det som gör relationerna till asymmetriska. Detta utifrån att när det kommuniceras och talas kommer skillnaden fram mellan mig och den andre. För det är när det kommuniceras till den andre och mötet med deras olikhet som ”jag” inte längre inte är universellt. När jag säger ”jag” menar jag inte den andre, utan jag menar mig. Och den andre förstår att jag menar mig och inte den andre.⁷⁷ Det är först när denna skillnaden mellan den andre och jag blir tydlig, som *att lyssna* blir en verklig handling. Att lyssna till den andra är att se den, att låta den andra få uttrycka sig är att ge av sig själv, att lämna ifrån sig makten till den andre.

⁷⁴ Large 2015, 37.

⁷⁵ Large 2015, 35, 97.

⁷⁶ Levinas 1969, 50.

⁷⁷ Large 2015, 75.

3.5 Sammanfattning

I denna teoridel har Levinas fenomenologi om den andre behandlats. Den har behandlat några av Levinas nyckelbegrepp. I genomgången är det tydligt att begreppen hänger samman med varandra. Det är svårt att tala om ansiktet, utan att tala om den andre, och tvärt om. Detta utifrån att det handlar om människor. Det går inte att separera en människa från hennes jag, även om det är ett försök till att förstå henne.

Genom sin användning av de olika begreppen målar Levinas upp en fenomenologi av mötet med den andra människan. Där jag har allt att förlora för att den andre utmanar mig, och min makt att bestämma över mig, mitt och mina. Men den andre kommer även helt försvarslös till oss. Den talar till oss genom ansiktet och vädjar till oss. Detta gör att responsen på denna handling blir en etisk respons. Vi ser hunger, och vi ger.

Jaget är enligt Levinas en människas verkliga identitet. Den förändras med tiden, även om det inte uppfattas att den förändras i processen. *Jag* är även ett universellt begrepp, då det tenderar att man läsa in sig själva i användningen av begreppet.

Det är först i mötet ansikte mot ansikte som ett möte verkligen uppstår. Det är den ultimata relationen. För att det är en positionering där det antyds och visas att den andra ses. I mötet ansikte mot ansiktet, ses inte bara det som den andra inte är, att den inte är som mig. Utan det visar att den andre är mer än mig.

Levinas beskriver den andre som den enda som kan viljas att döda. Utifrån att det är en person som hotar oss, och som kräver något av oss. Den andre talar till oss i sin utsatthet. Det är som att se någon som hungrar, någon som svälter, och vår respons är att ge till den. Att ge av oss själva.

En aspekt av mötet med den andra är språket. Språket kommuniceras av ansiktet. Men det är främst inte ett sätt att beskriva världen. Utan det finns ett utbyte genom språket av generositet, att ge av sig själv genom att lyssna till den andra. Språket har även en viktig aspekt i perspektivet av asymmetriska relationer enligt Levinas. Det är en aspekt av att ge upp sin makt. Att lyssna när den andra uttrycker sig är att ge den makt.

Den asymmetriska relationen kan sammanfattas utifrån att flödet mellan oss och den andra är inte ett nollsummespel. Utan den andre kommer alltid vädja till oss, att ge av oss själv, att ge upp vår makt.

Kapitel 4: Dialog mellan nattvarden och Levinas

Levinas fenomenologi kan i mötet med nattvarden tala till oss på två olika sätt. Det kan tala till oss dels på det individuella planet, dels på det kollektiva. Denna diskussion kommer därav av luta sig emot McGraths två dimensioner av det individuella och det kollektiva. Detta för att kunna studera hur de olika begreppen kan tolkas på olika sätt utifrån de olika dimensionerna.

4.1 Den Individuella dimensionen

I den individuella dimensionen ligger fokuset dels på relationen mellan den enskilda individen och Jesus. Den individuella dimensionen rymmer även diskussionen om att se den andra på individnivå i nattvarden.

4.1.1 Den Andre

För att förstå vem den andra är i nattvarden behövs det först etablera vilka som aktörer som är delaktiga. Den tydligaste aktören, eller den som är lättast att få syn på är oss själva. Den andra aktören som är viktig är Jesus. Detta utifrån att det är han som instiftade nattvarden. Men även att nattvarden betecknas som Hans genom begreppet Herrens måltid. Den sista aktören är de som nattvarden delas med, och den kommer att benämnas som meddeltagaren i denna studie. Det är trots allt en måltid som inte är tänkt att fira själv, den är tänkt att delas i en gemenskap. Den första aktören som identifierades, oss själva, är ganska lätt att avskriva som Levinas den andra. De andra två aktörerna kommer att bearbetas i följande avsnitt.

4.1.1.1 Jesus som ”den andre”

Att reflektera kring Jesus som den andre, är att närma sig diskussionen om Gudsbild. Detta utifrån att sättet att se på Jesus är en del av vår Gudsbild, därav är denna reflektion extra viktig.

En viktig del för att förstå Jesus som den andre är det som Cavanaugh lyfter i sin bok. Nämligen aspekten av Jesus som dels som gåvan, förmedlaren och mottagaren. Det intressanta är Jesus som mottagare och som den andre. Enligt Levinas fenomenologi står vi alltid i en position av att den andre vill ha något av oss. Den andra vädjar till oss att inte döda den, utan att lägga ner vår makt och inte utföra våld emot den andra. Det rymmer även aspekter av att inte objektifiera den andra, utan att låta den andra vara just den andra och inte reducera den till bara en ”likadan av något slag”.

I nattvarden finns risken att Jesus bara ses som förmedlaren av nåd till oss och att nattvarden är en handling görs endast för vår eget skull. Ett sätt att stilla vårt samvete, att få oss att må bättre, eller bara något som görs av tradition. Med ett sådant perspektiv reduceras Jesus till något som bara är till för att konsumeras, något som kan nyttjas.

Men om Jesus ses som den andre, som den som vädjar till oss att se Honom, reduceras han inte till ett objekt. Han blir en verklighet som bjuder in till att närma Honom, som vi får ge av oss själva till. Jesus som mottagare, och den andre, inbjuder oss till att ge av oss själva till Honom, att ge Honom makt över våra liv.

4.1.1.2 Meddeltagaren som ”den andre”

En viktig aspekt av meddeltagaren att reflektera kring är vad finns det för risker för reducering och objektifiering av meddeltagaren i nattvarden. Risken för reducering och objektifiering återfinns i perspektivet av Jesus som den andre. Dock reduceras inte meddeltagaren och Jesus till samma saker, utifrån att Jesus är Guds son och fullt ut människa medan meddeltagaren är människa. Reduceringen av meddeltagaren, tenderar snarare att bli enbart till mottagare. I vissa fall kan reduceringen bli enbart som mellanhand eller förmedlare, om meddeltagaren är präst/ pastor eller en auktoritär person som alltid delar ut nattvarden. En aspekt som Cruz belyste i sin bok i form av en uppdelad syn på vad som är heligt och oheligt utifrån vilken roll man har i nattvarden. Meddeltagaren blir då reducerad till sin roll och position i firandet, och en möjlighet till ett verkligt möte ansikte mot ansikte minimeras.

Det finns en aspekt av meddeltagaren som den andre, som inte återfinns hos Jesus som den andre i nattvarden, och det är det talade ordet. Eftersom nattvardsfirandet innehåller ord som talas vid delandet av brödet och vinet. Finns det en möjlighet att genom nattvardsfirandet att i princip tvinga oss till att se den andra, eftersom det är svårare att inte se den andre, när den talar till oss.

Denna aspekt gör att sättet som nattvarden firas på kan bli ett diskussionsämne. Ska det bara vara några enstaka personer som delar ut, eller ska det vara att alla som vill får vara med och vara både förmedlare och mottagare. Men även samtidigt gåva till den man får av, och den man ger till. Utifrån att man väljer att lyssna och se de andra. Frågan blir, är det viktigt att alla meddeltagande får möjlighet att få tala, och bli hörda av en deltagare? Bara för att motverka processen att meddeltagare i nattvarden reduceras till enbart mottagare, och behövande av nattvarden, eller att någon blir reducerade till bara givare av nattvarden och inte sed som i behov av de olika mötena som ryms i nattvarden.

4.1.2 Ansiktet

Ansiktet är kopplat till den andre, och i reflektionen kring nattvarden överlappar begreppen varandra. Men att analysera Levinas begrepp var för sig i förhållande till nattvarden, möjliggör att flera perspektiv av nattvardsfirandet syns. Även om analysen angående ansiktet är uppdelat på samma sätt som i avsnittet som den andre, innebär det inte att det är en kronologisk ordning. Utan i nattvarden sker dessa möten samtidigt. Detta innebär också att mötena färgar varandra och spiller över på varandra.

4.2.1.1 Ansikte mot ansikte med Jesus

När vi i nattvarden få komma till Jesus och möta honom ansikte mot ansikte, är det ett etablerande av relationen mellan oss och Honom. I detta möte ryms McGraths fyra dimensioner, och det är ofta detta möte som menas när det sägs att det ska firas nattvard. Det tänks att man ska få komma nära Jesus, och genom delande av Hans kropp och blod, får vi minnas och se fram emot det som Gud har för oss.

Men att möta Jesus ansikte mot ansikte i nattvarden är förvandlande, mötet med Jesu ansikte som vädjar till oss i sin sårbarhet, i sin kärlek till att se Honom, och ta emot Honom. I mötet med Jesus, finns möjligheten att se Jesus som de hungrige och genom identifikationen av den hungrige, speglar sig Jesus även i de andra som möts i nattvarden. Cavanaugh diskuterade detta i sin bok utifrån ”den hungrande människans smärta är Kristi smärta”. I mötet med Jesus, ansikte mot ansikte, ses inte bara Jesus, utan även den smärtan och den sårbarhet som hela världen bär på. Vi får i mötet med Jesus möta den nöd och kärlek som ledde till korset. Där Jesus uppoffrande och utgivande gav sig för denna värld.

Det är även i mötet med Jesus ansikte mot ansikte, som den reduceringen av Honom kan motverkas. Genom att se honom som den behövande, den sårade, den som längtar, bryts bilden ner av Jesus som den ständigt bara utgivande förmedlaren. Bilden av Jesus som ska konsumeras utbyts till en inbjudan till en levande relation.

4.2.1.2 Ansikte mot ansikte med meddeltagaren

Att mötas ansikte mot ansikte med meddeltagaren, är att se förbi kategorier och etiketter hos personen som kan förminska den. Etiketter som ”församlingsmedlem”, ”gammal”, ”ung”, ”anställd” eller ”besvärlig medlem”. I mötet ansikte mot ansikte med meddeltagaren ses den andra som en del av Kristi Kropp, och att genom Jesus Kristus offer får tillhöra gemenskapen på ett nytt sätt. I nattvarden synliggörs även tillhörigheten till varandra, men även att alla är olika och unika.

I mötet med meddeltagaren ses dennes smärta som vår egna smärta, utifrån tillhörigheten i en och samma kropp. I nattvarden etableras en ny relation genom mötet med meddeltagaren. En relation som är mer intim, där ansiktets nakenhet får finnas, där de masker som bärs får läggas ner, utifrån delandet av varandras bördor.

Att mötas ansikte mot ansikte med meddeltagaren innebär det även att den ses som behövande, som den hungrige. Den andre som har behov av att bli sedd och hörd. Att möta den andre på detta sätt är dels bekräfta den andra, och genom det motarbete den objektifiering och avhumanisering som lätt kryper in i våra relationer.

4.1.3 Asymmetriska relationer

Aspekten av asymmetriska relationer i nattvardfirandet blir en effekt som verkar emot det som Cruz benämnde i sin bok angående uppdelandet av det som är heligt och oheligt. Men även att genom de asymmetriska relationerna kan det ses hur nattvarden blir till en nådens måltid, där personer som inte passar in i vår gemenskap, personer som Levinas skulle benämna som främlingen, som hotar oss och riskerar att rugga på vår trygghet, får ta del utav nattvarden.

Det är även intressant att lyfta upp Cruzs tankar angående Judas vid bordet och firandet av den sistamåltiden utifrån asymmetriska relationer. Detta utifrån att Judas oftast ses som någon som inte borde ha rätt till nattvarden, till gemenskapen vid bordet. Men Jesus valde att inkludera honom vid bordet, inte utifrån att deras relation var jämställd, men utifrån nåd. Att Judas satt vid bordet den sista måltiden och tog del utav bordet och vinet, är en bild på de asymmetriska relationerna som Guds rike bygger på.

4.2 Den Kollektiva dimensionen

Den andra dimensionen i denna analys, är den kollektiva. En viktig aspekt av den kollektiva dimensionen, är att den individuella dimensionen ryms i det kollektiva, de motsätter inte varandra. Det finns aspekter som är snarlika i analysen av dessa två dimensioner. Men i den kollektiva dimensionen studeras nattvarden utifrån ett församlingsperspektiv. Den fortsatta analysen kommer följa samma struktur som användes angående den individuella dimensionen.

4.2.1 Den Andre

Att reflektera kring en hel grupp av människor, och ihop klumpande av människor är inte optimalt. Utan det är i sig en reducering när individerna blir ihop kategoriserade till en grupp. Att diskutera nattvarden på detta sätt fyller dock ett syfte. Utifrån att det är ett rimligt tankesätt för en församling som har flertal medlemmar, personer som rör sig i periferin och en stor skara som ofta benämns som samhället. Att diskutera frågan på en gruppnivå, eliminerar inte behovet, och prioritering av att se de enskilda individerna i nattvarden. Men det finns en risk att inte ta samtalet på en gruppnivå, då det i stället kan tas antagande kring att majoriteten av gruppen är som minoriteten av gruppen, eller tvärt om.

4.2.1.1 Församlingen som ”den andre”

Att se församlingen som den andre, handlar om att se den enskilda individen och hennes tillhörighet till församling. Det är även att se församlingen som olika delar av Kristi kropp, och att alla behövs och tillhör den. Det rymmer även aspekten av att se varandra smärta och behov, utifrån att den andra

vädjar till oss genom sin sårbarhet. Församlingen som den andre är gemenskapen som ber oss att vara delaktiga och ge av oss själva i gemenskapen.

Församlingen som den andre kan även innebära att den andre, är en församling som jag inte är medlem i, en kyrka vars teologi jag inte håller med om. I det mötet, utmanar Levinas filosofi oss, att se även den församlingen och gemenskapen som Kristi kropp. Fenomenologin om den andra synliggör den objektifiering och reducering som kan ske om andra församlingar, kyrkor och traditioner, när vi gärna utgår ifrån att den församlingen är motsatsen till vårt eget sammanhang.

Genom att se församlingen som den andra får vi dels bli inbjudna till en nära gemenskap som vädjar till oss att vara en del av den. Men vi får även se att den lilla församlingen är en del av Kristi världsvida kyrka som vädjar till församlingen att vara en del av den. Och i nattvarden, som en överlappande praktik över traditionerna, får den lilla församlingen ställa sig i relation med den världsvida kyrkan genom det offer som har bundit dem tillsammans som en kropp.

4.2.1.2 Församlingens vänner som ”den andre”

Församlingens vänner är ett begrepp som ibland används för att beskriva de människor som finns i periferin av församlingens gemenskap. De är inte medlemmar, men de finns ändå med, antingen utifrån att de själva, eller deras barn är verksamma i någon av församlingens aktiviteter. Det kan även innefatta personer som tidigare har varit medlemmar men av någon anledning inte längre är med i församlingen, men ändå har goda relationer till den fortfarande, och därav räknas som en vän till församlingen.

Att bearbeta denna grupp utifrån Levinas begrepp och den kollektiva dimensionen är spännande, utifrån att dessa personer inte är i ett ”utanförskap”, men de är heller inte medlemmar. Nattvarden är en ritual som är enkel att praktisera och tänka kring ifall gruppen som deltar är en homogen grupp. Det dilemma som eventuellt fanns i gemenskapen och i traditionen bakom *Didcahe*, kommer närmre församlingsgemenskapen i detta perspektiv, för hur vet vi att dessa får ta del utav nattvarden?

Än en gång återkommer frågorna om vad är det som riskeras att reduceras och objektifieras? Den stora risken är att man missar individerna i gruppen, och individen blir reducerad till att enbart vara en av ”församlingens vänner”. Men det finns även risker i att individer blir reducerade till att det ska vara självklart att vilja vara delaktiga i nattvarden. Detta skulle kunna leda till en situation där den andra upplever att dess olikhet inte accepteras, att den inte får vara, och får bli sedd som den är i sammanhanget. Vilket kan leda till en känsla av exkluderande.

Risken finns även att det görs ett antagande kring alla de som är ”församlingens vänner” inte vill ta del av nattvarden, och möts i stället av förvåning när de vill delta, och kan känna sig ej välkomnade på grund utav de reaktionerna. Sammanfattningsvis möjliggör Levinas filosofi om den

andre en reflektion kring ”församlingen vänner” som en icke homogen grupp, som behövs mötas på individnivå.

4.2.1.3 Samhället som ”den andre”

Perspektivet av samhället som den andre, handlar mycket om hur vi ser på de som inte är i vår gemenskap, de som är främmande för oss. De som vi inte vet om de är troende eller inte. Detta är en grupp som är väldigt snarlik ”församlingens vänner” och det kan vara svår att urskilja skillnaden. Men perspektivet av samhället handlar om de personer som vanligtvis inte skulle finnas i vår gemenskap. Dessa personer kan tänkas vara den alkoholiserade mannen eller kvinnan som ofta sitter vid stationshuset i staden, eller familjen man har hört talas om som har narkotikaproblem. Det kan även vara de som inte delar de politiska eller religiösa åsikter som inte är accepterade i samhället.

Levinas filosofi om den andre, och hur den vädjar till oss att ta emot den, leder oss till Cruzs teologi. Cruz poängterar i sin bok att nattvarden är en nådens måltid, där de som är behövande får plats. Han belyser att de texter som tidigare har använts för att exkludera människor, snarare handlar om att tillrättavisa de som roffade åt sig, i stället för att vara givmilda. Ifall den tillrättavisningen fortfarande gäller blir aspekt av nattvarden som en nådens måltid avgörande för mötet med samhället som den andra. Detta utifrån att Levinas beskriver den andre som den som hungrar, vilket leder till att samhället är den hungriga. Den som vädjar om att få ta del av nåden. Frågan i mötet med samhället som den andra blir; försöker vi roffa åt oss nåden och hålla den för oss själva, genom att exkludera folk ifrån nattvardsfirandet? Eller är vi beredda att öppna upp nattvardsfirandet till de som hungrar och törstar, men inte passar in i vår bild av meddeltagare av nattvarden.

Judas kan ses som en symbol på samhället och denna värld. Vilket ger oss en förebild utav hur nattvarden är en nådens måltid. Utifrån att Judas satt vid borden vid den sista måltiden, när Jesus delade brödet och vinet till alla sina lärjungar. Jesus var medveten om att Judas skulle förråda honom, men ändå delade han brödet och vinet med honom. Han delade brödet som var en bild av livet och gemenskap och vinet som symboliserade tillhörigheten till Guds folk. Jesus inkluderade Judas i gemenskapen trots hans brister och vad som skulle ske. Jesus inkluderande av Judas, bör för oss vara ett föredöme i hur vi möter den andre.

Cavanaugh skriver i sitt kapitel *Between the state and the eucharist* att kyrkan inte är tänkt att vara en passiv åskådare till vad som sker i samhället. Kyrkan är tänkt att möta samhället. Församling är tänkt att se den andre. Genom att församlingen ser samhället, ser dess behov och hunger. Blir församlingen villig att ge av sig själv till denna värld. Församlingen blir genom att se den hungrande, sårande världen, det den är tänkt att vara. Utgivande och uppoffrande för denna världskull, precis som Jesus på korset. Det innebär att församlingen står i en asymmetrisk relation till samhället. Där

församlingen gång på gång kommer ge av sig själv till samhället. Utifrån att samhället vädjar till församlingen att se den.

4.3 Sammanfattning

I den individuella dimensionen utav nattvarden, riskerar Jesus att reduceras enbart till förmedlare av den. Nattvarden riskerar i sig att reduceras till något som enbart konsumeras, och Jesus blir förmedlaren av det som konsumeras. Nattvarden riskerar även att bli ett ting som bara ska uppfylla vårt eget behov. Levinas filosofi om den andre hjälper oss att få syn på Jesus som mottagare i nattvarden. Den hjälper oss att inte bli och vara passiva mottagare, utan att se att det som sker i nattvarden är ett möte, där vi får ge av oss själva. I mötet med Jesus som den andre i nattvarden, utmanas vi även att lägga ner vår makt och vår maktposition. Nattvarden är en inbjudan till en relation där denna världs maktstrukturer inte styr, utan vi får ge upp vår makt till den uppoffrande, och utgivande tjänaren Jesus.

Att möta Jesus ansikte mot ansikte i nattvarden, innefattar det som ofta menas med när det sägs att det ska firas nattvard, nämligen delandet av Jesus kropp och blod. Som hjälper oss att minnas det som Jesus har gjort för oss, men även det som Gud vill göra för oss. Dock innefattar mötet med Jesus ansikte mot ansikte, att vi möter en Jesus som vädjar till oss genom sin smärta. En vädjan om att ge av oss själva till Honom. Men även en vädjan om att vi ska ge av oss själva till den som Jesus identifierar sig med genom sin smärta, denna sårade värld.

Den individuella dimensionen innefattar även mötet med meddeltagaren. Där en risk är att meddeltagaren reduceras till den rollen den har i firandet. Det kan ses som en effekt en förskjuten syn på vad som är heligt och oheligt i firandet. En aspekt av meddeltagaren som den andre är den roll språket har. Språket och möjligheten att få uttrycka sig i nattvarden hjälper oss att få syn på den andra, vilket möjliggör ett verkligt möte ansikte mot ansikte med den.

I mötet med meddeltagaren ansikte mot ansikte, kan de etiketter som gärna tillskrivs oss förbises. Det är även ett möte som synliggör den andra som en del av Kristi kropp, där den andres smärta är vår smärta utifrån tillhörigheten i en oss samma kropp. Det är även ett möte som möjliggör en relation utan masker, där den andra får vara precis som den är.

Genom den kollektiva dimensionen får den enskilda församlingen ses som en gemenskap som vädjar till oss genom sin sårbarhet att vara en del av den. Men även att den världsvida kyrkan vädjar till den lilla församlingen att se den, att ge till den och vara i relation med den. Detta är något som möjliggörs genom nattvarden som en överlappande traditionen som länkar samman den lilla församlingen med Krist världsvida kyrka.

Den kollektiva dimensionen i dialog med Levinas filosofi om den andre, belyser på vilka sätt som risken för reducering och kategorisering av människor som finns i och i utkanten av våra

gemenskaper, kan yttra sig på. Det tydliggör även riskerna för reducering av andra församlingar och andra traditioner till det motsatta, men även hur nattvarden kan bli en mötesplats med dem och som synliggör deras smärta och sårbarhet, och på det sättet se dem som en del av Kristi kropp.

I analysen av samhället som den andre, blir församlingens roll som utgivande och uppoffrande tydligt. Även nattvarden som nådens måltid blir tydligt utifrån att Judas plats vid bordet vid den sista måltiden, samt genom speglingen av samhället i Judas. Den sista måltiden blir en förebild för hur församlingen ska möta samhället. Att likt Jesus ge av sig själv till den utsatte och marginaliserade. Den sista måltiden visar på ett inkluderande som stämmer överens med Levinas filosofi om asymmetriska relationer. Ett inkluderande av samhället, likt Judas, är att se den som hungrar och törstar efter Guds nåd.

Kapitel 5: Avslutning

5.1 Slutsats

Denna studie har visat att Levinas begrepp *ansiktet*, *den andre*, och *asymmetriska relationer* kan användas för att förstå nattvarden på olika sätt. Begreppen har belyst perspektivet av att möta *den andre* i nattvarden och hur det påverkar oss både på ett individuellt plan och utifrån ett kollektivt perspektiv, där församlingen är utgångspunkten.

I reflektionen om hur begreppet *den andre* påverkar nattvarden, framkommer tendenser kring objektivering och avhumanisering i de olika perspektiven, men även att det är mötet med *den andre*, ansikte mot ansikte som motverkar objektiveringen och avhumanisering. I mötet är det dock ett utgivande av sig själva, ett steg av att ge upp av sin makt som behövs, för att inte reducera och diktera vem *den andre* är. Det är när ens egna makt ges upp som *den andre* blir fri. Det är när valet att ge av sig själv, sin tid, sin plats som *den andre* kan få uttrycka sig och göra sig sedd för oss. En av nyckelfaktorerna till att motverka avhumanisering är att låta *den andre* få uttrycka sig, för då har den makt att säga emot, när den börjar att reduceras eller kategoriseras till nått.

I mötet med Jesus ansikte mot ansikte blir vi förändrade, både som enskild person, och som en församling. Detta utifrån att Jesus i mötet med oss, talar genom smärtan och sin sårbarhet. Det blottar den oändliga kärleken till varje människa. I mötet med Jesus ansikte mot ansikte, får vi se den hungrige som vädjar till oss att ge av oss själva i kärlek. I mötet med Jesus synliggörs det hur församlingen, Kristi Kropp, är tänkt att vara utgivande och uppoffrande för denna värld som Jesus själv.

Perspektivet av Levinas fenomenologi om *asymmetriska relationer* i mötet med nattvarden, visar på en måltid som handlar om att bjuda in den som är behövande, den som är i behov. Nattvarden som en nådens måltid blir tydlig utifrån att nåden inte är något som förtjänas och i nattvarden är det ett konstant flöde av nåd. Ett flöde av givmildhet, av bekräftelse, av att se, av att lyssna av att möta, av att känna med *den andre*. Nattvarden är en måltid som bygger på asymmetriska relationer, den bygger på Jesus uppoffrande och utgivande på korset, som är ett föredöme för hur församlingen ska vara för denna värld.

I mötet men Levinas filosofi blir det tydligt hur viktigt nattvarden är för församlingen och de enskilda relationerna. I nattvarden finns möjligheten för att möta *den andre*, ett möte med den, ansikte mot ansikte och se den som den verkligen är. Det är inte en måltid som definierar vilka som tillhör Kristi kropp, utan det är en måltid som bjuder in till en relation, och det är det enskilda mötet med Jesus som avgör om man tillhör Kristi Kropp. I nattvarden får alla vara förmedlare, gåva och

mottagare i mötet med den andre. Genom nattvarden kan församlingen bli en nådens gemenskap där nåden är tillgänglig för alla.

5.2 Vidare forskning

Denna studie har bara skrapat på Levinas fenomenologi, och hur det kan påverka vår syn på nattvarden. Det finns fler perspektiv utifrån Levinas filosofi som man kan ställa emot nattvarden, som hade varit givande för att komplimentera denna studie. Det hade även kunnat göra studier som utgår ifrån andra kyrkliga handlingar, som dop, konfirmation och äktenskap utifrån att detta också är handlingar som tenderar att väljas bort i ett mer sekulärt samhälle.

En del av Levinas fenomenologi i verket *Totality and Infinity* berör *hemmet*, och *att bo*, det hade varit ett givande ämne att analysera utifrån ecklesiologi och dagens syn på församlingen, tillhörighet och lärjungaskap.

En annan vidare forskning som hade varit givande utifrån de slutsatser som har dragits i denna uppsats skulle kunna vara fler studier där det förs en dialog med andra filosofers verk. Detta hade varit intressant utifrån att filosofin och det fenomenologiska fältet har spännande perspektiv som kan leda till intressanta diskussioner angående de kyrkliga handlingarna och traditionerna.

Källförteckning

- Akademien för Ledarskap och teologi – Fredrik Wenell. 2019. Online: <https://altutbildning.se/fredrikwenell-1/>
- Alister E. McGrath – Biography. 2019. Online: <http://alistermcgrath.weebly.com/biography.html>
- Cavanaugh, William T. 2016. *Som om allt förvandlats, Ekologi, ekonomi och eukaristi*. Örebro: Marcus Förlag.
- Cruz, Rickard. 2015. *Middag med Jesus*. Handen: XP Media.
- Enskilda Högskolan Stockholm – Joel Halldorf. 2021. Online: <https://ehs.se/personer/joel-halldorf/>
- Goodspeed, Edgar J. 1950. *The Apostolic Fathers, an American translation*. New York: Harper and Brothers.
- Goldstein, David. 2010. "Emmanuel Levinas and the Ontology of Eating", *Gastronomica* 10/3, 34-44.
- Halldorf, Joel och Wenell, Fredrik (red). 2014. *Between the State and the Eucharist, free church theology in conversation with William T. Cavanaugh*. Eugene: Pickwick Publications.
- Hand, Seán. 1989. *The Levinas Reader, Emmanuel Levinas*. Oxford: Basil Blackwell
- Klauck, Hans-Josef. 1992. "Lord's Supper". *The Anchor Bible dictionary* Vol. 4 K-N. Redigerad av Herion, G.A., Beck, A.B. & Freedman, D.N. New York: Doubleday, 362-372.
- Jonsson, Ulf. 2008. *Med tanke på Gud, en introduktion till religionsfilosofi*. Skellefteå: Artos & Norma bokförlag
- Large, William. 2015. *Levinas' Totality and Infinity*. London: Bloomsbury.
- Levinas, Emmanuel. 1969. *Totality and Infinity, an essay on exteriority*. Pittsburg: Duquesne University Press.
- Milavec, Aaron. 2003. *The Didache, Faith, Hope and Life of the Earliest Christian Communities, 50-70 c.e.* New York: The Newman Press.
- McGrath, Alister. 1993. *The Blackwell encyclopedia of modern Christian thought*. Oxford: Blackwell.
- McGrath, Alister. 2017. *Christian Theology, an introduction*. West Sussex: John Wiley and Sons.
- Morgan, Michael L. 2011. *The Cambridge Introduction to Emmanuel Levinas*. New York: Cambridge University Press.
- Niederwimmer, Curt. 1998. *The Didache, a commentary on the didache*. Hermeneia. Minneapolis: Fortress Press.
- Purcell, Michael. 2006. *Levinas and Theology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rickard Cruz – Om mig. 2020. Online: <https://www.rickardcruz.se/about/>
- Spjuth, Roland. 2020. *Om Gud och allt annat, grunddrag i kristen tro*. Malmö: Spricka Förlag.
- Tellbe, Mikael. 2011. *Korsmärkt gemenskap, första korintebrevet*. NTB 6. Örebro: Libris.
- University of Gloucestershire – William Large. 2022. Online: <https://www.glos.ac.uk/staff/profile/william-large/>
- Zizioulas, John D. 2011. *The Eucharistic Communion and the World*. New York: T&T Clark.